

**FEED UP, FEEDBACK, FEED FORWARD: ТЕХНИКИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА ЕФЕКТИВНА ОБРАТНА ВРЪЗКА В НАЧАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

Мария Николаева Николова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София

**FEED UP, FEEDBACK, FEED FORWARD: TECHNIQUES FOR BUILDING EFFECTIVE
FEEDBACK IN PRIMARY EDUCATION**

Mariya Nikolaeva Nikolova

Sofia university „St. Kliment Ohridski“, Sofia

Abstract: Feedback is a key component of the learning process, especially in primary education. This article examines the concept of feedback through its three main phases – Feed Up, Feedback and Feed Forward – and their contribution to building effective teacher-student communication. Feed Up is the guidance and setting of clear and specific learning objectives before the learning activity, which helps students understand expectations and navigate the tasks. Feedback involves ongoing assessment and the provision of information on progress, which allows for real-time corrections and stimulation of efforts. Feed Forward refers to the encouragement of future actions and strategies for improvement, helping students plan their next steps for development.

The article develops practical techniques and tools that teachers can use at each of these stages, with an emphasis on individualizing feedback and creating a positive learning environment. It also discusses possible barriers to implementing these techniques and suggests strategies for overcoming them.

Keyword: *Feedback, individualization of learning, tracking student progress, primary education.*

Въведение. Обратната връзка е съществен компонент на образователния процес, който играе решаваща роля за насърчаването на ученето, развитието на саморефлексията и изграждането на устойчиво познавателно поведение у учениците. В началното образование, когато се формират основни учебни навици и нагласи към знанието, ефективната обратна връзка има особено значение. Тя не само информира ученика за текущото му представяне, но и го насърчава да поеме активна роля в собственото си учене [1].

Моделът ‘Feed Up – Feedback – Feed Forward’, предложен от Hattie и Timperley [2], представлява структурирана рамка за предоставяне на обратна връзка, която включва три основни измерения: определяне на целите на образованието (‘Feed Up’), информация за напредъка спрямо тези цели (‘Feedback’), и насочване към бъдещи действия (‘Feed Forward’). В този смисъл, ефективната обратна връзка не се ограничава до оценяване на постигнатото, а се превръща в средство за развиване на ученето като процес.

Настоящата статия си поставя за цел да изследва и представи приложението на трите фази на обратна връзка – Feed Up, Feedback и Feed Forward – в контекста на началното образование. Акцентът се поставя върху практически техники и педагогически подходи, чрез които учителите могат да изградят ефективна и подкрепяща комуникация с учениците.

Изследователските въпроси, които водят анализа, са два:

1. Как се осъществява прилагането на трите ключови етапа на обратната връзка – ‘Feed Up’, ‘Feedback’ и ‘Feed Forward’ – в педагогическата практика на началното училище?
2. Кои техники за обратна връзка могат да се определят като най-ефективни за повишаване на учебната мотивация и ангажираността сред учениците в начална училищна възраст?

Психологически и педагогически особености на учениците в начален етап и ролята на обратната връзка. Развитието на логическото мислене у учениците в началното училище се осъществява в контекста на конкретни действия, визуални образи и примери, които служат като основа за изграждане на нови знания, според теорията на Жан Пиаже. В този етап метакогнитивните умения все още не са напълно оформени, което ограничава способността на децата самостоятелно да оценяват и регулират собственото си учене без външна подкрепа. В този контекст обратната връзка изпълнява функцията на външен регулатор на мисловните процеси, насочвайки вниманието към съществени аспекти на учебната задача и предоставяйки стратегии за ефективно справяне. По този начин тя не просто информира за постигнатото, а активно моделира начина, по който децата учат, мислят и решават проблеми.

Освен когнитивните аспекти, учениците на тази възраст са силно чувствителни към начина, по който са възприемани от учителя, както и към формите на оценяване на тяхното представяне. Обратната връзка

ка може да играе ролята на мощен афективен стимулатор, който или подкрепя мотивацията, или я разрушава [3].

В началното училище се формират и ключови социални умения, свързани с взаимодействието с връстници, спазването на правила и изграждането на социални роли. Обратната връзка, предоставяна не само от учителя, но и от съучениците, играе съществена роля в процесите на социално учене. Когато учениците са обучавани да дават и получават обратна връзка в рамките на структуриран диалог, това допринася за развитието на умения за сътрудничество, емпатия и самооценка [1].

Обратната връзка в класната стая. Обратната връзка се определя като информация, която се предоставя на учащия относно неговото представяне с цел подобряване на разбирането, постигането и подобряване на учебните резултати [4]. В образователния контекст тя надхвърля простото оценяване, като играе съществена роля в стимулирането на ученето, регулирането на усилията и развитието на метакогнитивни умения, включително саморефлексията. В научната литература се разграничават два основни типа обратна връзка: сумативна и формативна.

Сумативната обратна връзка обикновено е свързана с крайна оценка на постиженията – например, оценка в края на урок, на тест или на проект. Тя има информативна стойност, но не винаги допринася за подобрене в процеса на учене. Обратно, формативната обратна връзка има за цел да подпомага ученето в движение, като предоставя насоки, обяснения и подкрепа за следващите стъпки [5].

Моделът ‘Feed Up – Feedback – Feed Forward’. Моделът за обратна връзка, предложен от Hattie и Timperley [2], представя структурирана рамка от три взаимосвързани измерения, които организират педагогическото взаимодействие по ясен, последователен и ефективен начин:

- ‘Feed Up’ – Къде отивам? (определяне на учебните и урочните цели)
- ‘Feedback’ – Къде се намирам сега? (идентифициране на текущото равнище на постиженията на всеки ученик)
- ‘Feed Forward’ – Как ще стигна дотам? (формулиране на следващите стъпки за напредък на всеки ученик)

Тези три въпроса формират основата на циклично, целенасочено педагогическо взаимодействие, в рамките на което ученикът разбира смисъла и целите на собственото си обучение, осмисля постигнатото и бива насърчен към проактивни действия за развитие.

J. Hattie акцентира, че обратната връзка е с най-висока ефективност, когато е предоставена своевременно, формулирана конкретно, свързана с ясно поставени цели и фокусирана върху задачата, а не върху личността на ученика. В този смисъл, изказвания като „Ти си умен“ или „Това не е добре“ са по-малко продуктивни в сравнение с насочващи формулировки като „Това решение е правилно, защото...“ или „Обмисли как можеш да подобриш структурата на текста“ [6].

Прилагането на модела ‘Feed Up – Feedback – Feed Forward’ в началния етап на образование изисква внимателно педагогическо планиране, познаване и отчитане на възрастовите и индивидуални особености на учениците и използването на разнообразни техники, инструменти и ресурси.

‘FEED UP’ – Насочване и поставяне на цели. Процесът на ефективна обратна връзка започва с прецизно дефиниране на учебните и урочните цели — етап, който в модела на Hattie и Timperley е обозначен като ‘Feed Up’. Тази фаза адресира въпроса „Къде отивам?“ и има за цел да осигури на учениците необходимата ориентация, целенасоченост и мотивация, необходими за успешното усвояване на учебния материал.

Особено значение на този етап се наблюдава в контекста на началното образование, където учениците се намират в процес на формиране на умения за целеполагане, саморефлексия и планиране. Ясно формулираните цели улесняват учебния процес, като подпомагат учениците да разберат какво се очаква от тях и защо тези очаквания са релевантни за техния образователен напредък [5].

Според Sadler, ефективното оценяване е възможно само при условие, че учащите: (1) притежават ясно разбиране за очакваното представяне; (2) са способни да сравнят своето текущо представяне с това очакване; и (3) имат възможност да предприемат необходимите действия за преодоляване на разликите между тях.

В началното училище този процес следва да бъде адаптиран съобразно възрастовите когнитивни особености на учениците, което налага използването на опростени и визуално подкрепени формулировки. За улесняване на разбирането целите могат да бъдат представени чрез подходящи метафори и игрови образи, например като „стъпки“, „етапи от пътека“ или „мисии“.

Прилагане на ‘Feed Up’ в началното образование в четири стъпки

1. Формулиране на ясни и конкретни учебни цели, адаптирани към познавателните възможности на учениците.
2. Представяне на критерии за успех чрез визуални средства, като рубрики, смислови карти или табла с примери за „силни“ и „слаби“ отговори, които улесняват възприемането и осмислянето на

очакванията [7].

3. Обсъждане на поставените цели с учениците чрез кратък диалог в началото на учебния час, който ги стимулира да предвидят какво ще научат и на какво да обърнат внимание, подкрепяйки по този начин вътрешната им мотивация и ангажираност [2].
4. Насърчаване на създаването на лични учебни цели, като учениците с подкрепата на учителя формулират собствени задачи, основани на предишния си напредък – например: „Ще се стремя да използвам нова дума в описанието си“.

Възприемането на Feed Up като рефлексивен процес изисква от учителя не просто да оповести целите на обучението и критериите, а да ги направи смислени, достъпни и мотивиращи за всяко дете в класа.

‘FEEDBACK’ – информация за напредъка на учениците в реално време. След ясно поставените цели (‘Feed Up’), следващата фаза в модела на Hattie и Timperley е ‘Feedback’, която представлява процес на предоставяне на информация относно текущото представяне на ученика спрямо предварително зададените учебни и урочни цели. Тази фаза отговаря на въпроса „Къде се намирам сега?“ и е съществена за коригиране на грешки, затвърждаване на постигнатото и насърчаване на по-нататъшен напредък.

В контекста на началното образование, обратната връзка играе съществена роля за формиране на учебни стратегии у децата, както и за изграждане на тяхната увереност и устойчивост при преодоляване на затруднения. Особено важно е обратната връзка да бъде своевременна, конкретна, разбираема и насочена към процеса на учене, а не към личността на ученика [1], [7]. Общите или емоционално оцветени коментари от типа „Браво!“ или „Това не е добре“ не предоставят насоки за подобрене и не способстват за усъвършенстване на учебните умения. За разлика от тях, ефективната обратна връзка съдържа описание, а не оценка – например: „Използвал си три аргумента, но липсва заключение – помисли как можеш да го добавиш“.

Характеристики на ефективната Feedback обратна. Hattie и Timperley разграничават четири базисни нива, на които може да бъде насочена обратната връзка: (1) на ниво задача – предоставяне на конкретни насоки за изпълнение, например: „Това изречение е вярно, но може да бъде доразвито с повече подробности“; (2) на ниво процес – стратегически предложения за подобрене, например: „Опитай се да използваш схема, за да планираш текста си“; (3) ниво саморегулация – насърчаване на самостоятелно мислене и самоконтрол, като например: „Как можеш сам да откриеш къде е грешката?“ и (4) ниво личност – обратна връзка, фокусирана върху личностните характеристики на ученика, която се счита за по-малко ефективна, например: „Ти си добър ученик“.

Техники за прилагане на Feedback в начален етап. Техниките за предоставяне на ефективна обратна връзка в реално време в контекста на началното образование представляват ключов компонент от формативната оценъчна практика.

1. **Устна обратна връзка в хода на дейността** – учителят формулира конструктивни коментари и задава въпроси с отворен характер, насочени към задълбочаване на ученическото мислене и рефлексия. Примери за такива въпроси включват: „Какво друго би могъл да добавиш към решението си?“ или „Как разбра, че това е вярно?“. Този подход позволява незабавна корекция и насърчаване самостоятелността [2].
2. **Използване на цветови кодове (напр. „зелена и червена точка“)** върху ученическите работи – цветовата визуализация улеснява разпознаването на силните страни (напр. зелено) и областите, нуждаещи се от подобрене (напр. червено или жълто), като по този начин подпомага насочването на вниманието към конкретни аспекти от заданието [1].
3. **Двупосочна обратна връзка** – учениците се насърчават не само да получават, но и да отговарят на обратната връзка чрез рефлексивни въпроси като: „От какво съм доволен?“ или „Какво бих направил по различен начин?“. Така се развиват умения за самооценка и активно участие в учебния процес [8].
4. **Мини-конференции между учител и ученик** – кратки индивидуални разговори по време на учебната дейност позволяват изясняване на инструкции, идентифициране на грешки и съвместно планиране на следващи стъпки. Тези срещи имат висока ефективност при работа с ученици с различни нужди.
5. **Партньорска обратна връзка** – при подходяща подготовка учениците могат да дават обратна връзка един на друг по зададени критерии – това развива метакогнитивни умения и чувството за отговорност.

Ефективната обратна връзка в начален етап не само подпомага непосредственото изпълнение на учебната задача, но и развива дългосрочни умения за самонаблюдение и саморегулация, които са в основата на устойчивото учене [8].

‘FEED FORWARD’ – насочване към бъдещи действия и развитие. Третата фаза от модела на Hattie и Timperley, наречена “Feed Forward”, отговаря на въпроса „Накъде се насочвам оттук нататък?“ и предста-

вява насочване към бъдещите стъпки, които ученикът може да предприеме с цел подобряване на своето представяне. Докато 'Feedback' се фокусира върху текущото изпълнение спрямо поставените цели, 'Feed Forward' насочва вниманието към перспективата за развитие и усъвършенстване. Особено в началното образование тази фаза играе ключова роля за изграждане на увереност, усещане за напредък и нагласа за учене през целия живот.

Характеристики на ефективната Feed Forward обратна връзка. В контекста на началното образование 'Feed Forward' изпълнява няколко съществени функции, които го превръщат в неотменим елемент от ефективната педагогическа практика. На първо място, той насърчава ученето като динамичен и непрекъснат процес, в рамките на който затрудненията се възприемат не като провал, а като възможности за развитие и усъвършенстване [3]. На второ място, тази фаза на обратната връзка акцентира върху конкретните стъпки за подобрене, като измества фокуса от допуснатите грешки към потенциала за бъдещо развитие. Трето, 'Feed Forward' способства за изграждането на автономност, като въвлича учениците в процеса на планиране и информиран избор на бъдещи стратегии, съобразени със собствените им потребности и цели [8], [9].

Техники за прилагане на 'Feed Forward' в началния етап:

1. „Следваща стъпка“ в писмена или устна форма. След извършена задача учителят добавя кратък коментар: „Следващият път опитай да използваш повече описателни прилагателни“ или „В следващото есе включи пример от своя личен опит“.
2. Формуляри за самооценка с насочващи въпроси. Учениците попълват кратка рефлексия: „Какво научих?“, „Какво още искам да науча?“, „Какво ще опитам следващия път?“
3. Дневници на напредъка или т.нар. „учебни пътеки“ ('learning journeys'). В тях се отбелязват не само постиженията, но и цели за бъдещи уроци. Това дава възможност за проследяване на развитието и поставяне на нови задачи, съобразени с индивидуалния напредък.
4. Индивидуални мини-задачи за подобрене. Вместо еднотипни поправки, учителят може да възложи диференцирани задачи според нуждите – например: „Виж дали можеш да използваш думата „въпреки“ в изречение (ако ученикът има затруднения с логическа връзка).

Изграждане на култура на класа, фокусирана върху развитие и ученето от грешките. 'Feed Forward' е особено резултатен в образователна среда, която насърчава идеята за грешките като част от процеса на учене, а не като провал [6].

Барииери и стратегии за преодоляването им при прилагане на модела 'Feed Up – Feedback – Feed Forward' в началното училище

Въпреки ясно установените ползи от системната и целенасочена обратна връзка, нейното практическо приложение в контекста на началното училище често се затруднява от редица педагогически и организационни пречки. Идентифицирането и преодоляването на тези предизвикателства представлява необходимо условие за ефективното интегриране на модела 'Feed Up – Feedback – Feed Forward' в ежедневната начално училищна практика.

Ограничено време и претоварен учебен план

Една от основните барииери пред предоставянето на ефективна обратна връзка в начален етап е дефицитът на време, с който се сблъскват учителите. Работата с големи класове и необходимостта от покриване на разнообразни учебно-предметни съдържания в рамките на ограничен учебен ден затрудняват осигуряването на индивидуализирана, навременна и целенасочена обратна връзка

Стратегии за преодоляване: (1) интегриране на обратната връзка в рамките на самия процес на преподаване, чрез кратки устни мини-интервенции, сигнални системи (напр. цветни карти, емотикони) и стратегии като „един коментар – една насока“ [5] и (2) приоритизиране на качеството пред количеството на обратната връзка, т.е. кратките, но целенасочени и конкретни насоки имат по-силен образователен ефект от продължителни, но неструктурирани обяснения.

Липса на достатъчна подготовка и увереност у учителите

Много учители в началния етап не са преминали специализирано обучение за предоставяне на формативна обратна връзка, която да бъде едновременно конструктивна, насърчаваща и ориентирана към напредък [10].

Стратегии за преодоляване: (1) организиране на целенасочени форми на професионално развитие, посветени на формативното оценяване и ефективната обратна връзка – включително наблюдение на добри практики, екипна рефлексия и съвместно планиране [7] и (2) въвеждане на инструменти за структуриране на обратната връзка – рубрики, контролни списъци (чек-листи), шаблони за писмени коментари и визуални средства за онагледяване на критериите.

Ниска мотивация и повишена тревожност у учениците спрямо оценяването

Някои ученици, особено тези с ниско академично самочувствие, езикови барииери или повишена чувствителност към неуспех, могат да реагират негативно дори на добре формулирана обратна връзка.

Стратегии за преодоляване: (1) създаване на подкрепяща и позитивна атмосфера на учене, в която грешките се разглеждат като неразделна част от учебния процес, а не като признак за провал и (2) използване на внимателно подбран език, който акцентира върху усилията и напредъка на ученика, вместо върху оценъчни или корективни изрази, например „Добре е, че опита нов подход“ вместо „Това не е вярно“ [6].

Липса на ангажираност от страна на учениците с получената обратна връзка

Една от съществениите пречки пред ефективността на обратната връзка е нейната неуспоредимост от страна на учениците. Обратната връзка има образователна стойност само ако бъде разбрана, приета и използвана от ученика за подобрене на постиженията [11]. В началния етап тази осъзната ангажираност често липсва поради ограничени метакогнитивни умения и ниска автономност.

Стратегии за преодоляване: (1) активно въвличане на учениците в процеса на самооценка, партньорска обратна връзка и съвместно формулиране на лични цели и (2) визуализация и конкретизация на напредъка чрез табла за напредък, стикери, графики, „стени на успеха“ и други визуални средства, които правят ученето по-прозрачно и смислено за децата.

Авторски модел за системна обратна връзка в началното училище. Създаването на представения модел в таблица №1 за системно и целенасочено използване на обратната връзка в началното училище е обусловено от необходимостта от практическа рамка, която интегрира теоретичните основи на концепцията ‘Feed Up – Feedback – Feed Forward’ с реални педагогически практики.

Предложеният модел е конструиран с оглед на практическата приложимост в класната стая на началното училище. Той включва конкретни техники, визуални инструменти и методически насоки, които позволяват на учителя да организира процеса на обратна връзка по системен, последователен и адаптивен начин. Включването на ресурси като чек-листа, карти за напредък, визуални маркери и шаблони за самооценка е мотивирано от потребностите на децата в начална училищна възраст, за които видимостта на напредъка и позитивният емоционален контекст са решаващи за възприемането на ученето като достъпно и смислено преживяване. По този начин моделът не просто операционализира теорията на обратната връзка, но и я адаптира към специфичния контекст на началното образование, като съчетава научна обоснованост, педагогическа ефективност и висока степен на приложимост.

Таблица №1: Модел за планиране на системна обратна връзка в началното училище

Фаза	Цел	Техники/ инструменти	Инструкции за прилагане	Практически примери	Ресурси/ материали
‘Feed Up’	Осигуряване на яснота за целите, очакванията и критериите за успех.	- Чек-листа с критерии. - Целеви табла. - Рубрики изхождащи от ученическата реторика.	- Представете целите устно и визуално. - Обяснете „Какво ще учим и защо?“	„Днес ще се упражним да описваме герой с 3 качества“ Чек-лист: има въведение, има 3 качества, има пример.	- Табло „Днес ще се научим да...“ - Индивидуални карти с цели - Работни листове с критерии
‘Feedback’	Предоставяне на конкретна, навременна и разбираема информация за текущото представяне.	- Устна обратна връзка. - Цветови кодове. - Партньорска обратна връзка. - Мини-конференции.	- Давайте обратна връзка по време на изпълнение. - Използвайте послания на прогрес, не на провал	„Опитай се да обясниш решението си с повече стъпки.“ Червено – нужда от доработване; Зелено – отлично!	- Цветни химикали / стикери - Формуляр: „Какво направих добре / какво да подобря?“ - Табло с примери за добри отговори
‘Feed Forward’	Насочване към бъдещи действия, подобрене и надграждане.	- „Следваща стъпка“ коментари. - Дневници на напредъка. - Индивидуални предизвикателства. - Самооценка и цели за следващия път.	- Давайте конкретна задача или цел за напредък. - Насърчете ученика да избере какво да подобри.	„Следващият път използвай поне едно сравнение.“ „Опитай се да започнеш разказа с въпрос.“	- Шаблони за самооценка - Дневник: „Днес научих...“ - Плик с индивидуални задачи - Табло „Моята следваща стъпка“

Таблица №2 и Таблица №3 предоставят систематизиран обзор на техники за обратна връзка, диференцирани по възрастови групи в началното образование. Те функционират като методически инструмент, който подпомага учителите в прилагането на целенасочени и адаптирани към индивидуалните потребности на учениците подходи за обратна връзка – както във взаимодействието учител–ученик, така и в междуученическото общуване.

Таблица №2: „Техники за обратна връзка: Учител – Ученик“

Техника	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас
Устна насочваща обратна връзка	да	да	да	да
Цветово кодиране на писмена работа	да	да	да	да
Feed Forward коментари (устни/писмени)	да	да	да	да
Мини-конференции (индивидуални разговори)		да	да	да
Рубрики с ясни критерии (с илюстрации)	да	да	да	да
Лични цели и карти на напредъка		да	да	да
Формуляри за самооценка			да	да

Таблица №3: „Техники за обратна връзка: Ученик – Ученик“

Техника	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас
Партньорска оценка по опростени критерии		да	да	да
Три-стъпкова обратна връзка			да	да
„Двама пишат – един чете“			да	да
Постери за съвместна обратна връзка	да	да	да	да
Стикери / жетони с фрази	да	да	да	да
Съученическа „редакторска станция“		да	да	да
Обратна връзка в кръг (вербално обсъждане)			да	да

От теоретична перспектива представеният модел надгражда и обединява концепциите на Hattie & Timperley за трите фази на обратната връзка, като ги адаптира към спецификата на началното училище. Така се създава цялостна рамка, която обединява когнитивните, метакогнитивните и мотивационните аспекти на ученето. Това разширяване на оригиналната концепция поставя обратната връзка не просто като средство за оценяване, а като механизъм за целенасочено педагогическо въздействие и изграждане на ученическа автономност.

В заключение настоящото изследване аргументира твърдението, че ефективната обратна връзка в началното образование не е самоцел, а средство за изграждане на култура на учене, в която грешките се възприемат като възможности, усилията се насърчават, а напредъкът – осмисля и споделя. Именно в тази култура се формират навичите за учене през целия живот.

References:

1. Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21(1), 5 – 31.
2. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112.
3. Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.
4. Shute, V. J. (2008). Focus on formative feedback. *Review of Educational Research*, 78(1), 153 – 189.
5. Wiliam, D. (2011). *Embedded formative assessment*. Solution Tree Press.
6. Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
7. Brookhart, S. M. (2017). *How to give effective feedback to your students (2nd ed.)*. ASCD.
8. Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31(2), 199–218.
9. Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. *Instructional Science*, 18(2), 119 – 144.
10. Shute, V. J. (2008). Focus on formative feedback. *Review of Educational Research*, 78(1), 153 – 189.
11. Carless, D. (2007). Learning-oriented assessment: Conceptual bases and practical implications. *Innovations in Education and Teaching International*, 44(1), 57 – 66.